

Arif GÜRGEN

Atatürk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
Erzurum/TÜRKİYE
arifgurgen25@hotmail.com
ORCID

Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ

Atatürk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Erzurum/TÜRKİYE
mehmet.goktas@atauni.edu.tr
ORCID

**TAŞLICALI YAHYÂ BEY'İN
DÎVÂNÎ'NDA HAYÂLÎ BEY
ELEŞTİRİSİ**

HAYALI BEY CRITICISM IN THE
DIVAN OF YAHYA BEY FROM
TAŞLICA

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 06.08.2022 | Received Date: 06.08.2022
Kabul Tarihi: 02.02.2023 | Accepted Date: 02.02.2023
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2023 | Date Published: 30.04.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Gürgen, Arif ve Göktaş, Mehmet, "Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânî'nda Hayâlî Bey Eleştirisi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 18, Bahar 2023, s. 234-251.

Gürgen, Arif and Göktaş, Mehmet, "Hayali Bey Criticism in the Divan of Yahya Bey from Taşlıca", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 18, Spring 2023, p. 234-251.

10.28981/hikmet.1158734

Arif GÜRGEN

Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ

TAŞLICALI YAHYÂ BEY DİVÂNİ'NDA HAYÂLİ BEY ELEŞTİRİSİ

HAYALI BEY CRITICISM IN THE DIVAN OF YAHYA BEY FROM TAŞLICA

ÖZ

İnsana ait tüm duygu ve düşüncelerin işlendiği divân edebiyatında dile getirilen önemli konulardan birisi de eleştiridir. Divânlarda aşk, tasavvuf, tabiat, kahramanlık konuları işlendiği gibi eleştiri ve tenkit içerikli konular da işlenmiştir. Divân edebiyatında eleştiri ve tenkitin boyutları çeşitli mahiyetlerde görülebilir. Bu makalede ele alınan eleştiri ise bir şâirin divanında başka bir şâiri eleştirmesidir. Eleştiren şâir Taşlıcalı Yahyâ Bey, eleştirilen şâir ise Hayâlî Bey'dir. Her iki şâir, aynı dönemin yani on altıncı yüzyılın şâirleridir. Ayrıca hem kendi dönemlerinde tanınmış hem de şöhretleri günümüze kadar ulaşmış şâirlerdir.

Divân edebiyatı geleneği içerisinde şâirlerin birbirlerini şiir yoluyla eleştirdikleri çok sık görülmektedir. Bu eleştirilerin olması şâirlerin insanî yönlerini gösterir. Onlar da diğer insanlar gibi bir başkasına karşı kıskançlık, kızgınlık, dargınlık, rekabet etme duygularına kapılıp bu duygularla hareket edebilirler. Şâirler kendilerine ait yaşadıkları bu duyguları şiirle dile getirirler. Aynı zamanda bu husus şâirlerin kişisel duygu ve düşüncelerine divânlarında yer vermedikleri algısının yanlışlığını gösterir. Divânlarda bu şekilde şâirlerin hayatından ve özel durumlarından izler görülür. Bu husus, şâirlerin birbirlerinden kopuk olmadıklarının, birbirlerini takip ettiklerinin ve iletişim hâlinde olduklarının bir göstergesidir.

Bu makalede, Taşlıcalı Yahyâ Bey Divânı'nda Hayâlî Bey eleştirisine yönelik tespit edilen şiirlerin tahlili yapılmıştır. Böylelikle bir şâirin divânında başka bir şâiri hangi açılardan eleştirdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca şâirlerin tanıtılması amacıyla her iki şâirin hayatları ve edebî şahsiyetleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taşlıcalı Yahyâ Bey, Hayâlî Bey, Divân, Edebiyat, Şiir, Eleştiri.

ABSTRACT

One of the significant issues mentioned in Divan Literature, where all feelings and thoughts belong to human beings are expressed, is criticism. In the Divans, the subjects of love, mysticism, nature and heroism were handled as well as the subjects of criticism and thematic of disapprobation. The dimensions of criticism and disapprobation in Divan Literature are in various entity. The criticism that we will deal with in this article is that a poet criticizes another poet in his Divan. The criticizing poet is Taşlıcalı Yahyâ Bey, and the criticized poet is Hayâlî Bey. Both poets are poets of the same period, namely the sixteenth century. Both of them are poets who were both famous in their own time and whose fames have survived until today. They are poets who have made significant contributions to the development and enrichment of Divan Literature.

However, we must not forget that the human aspects of poets with high merits show themselves. Like other people, they could feel jealousy, annoyance, resentment, and rivalry against another person and act with these feelings. Poets also express these feelings of their own by means of poetry. In fact, this situation shows the self-confidence of the poets and fallacy of the assumption that personal feelings and thoughts do not take place in the Divans, as it is mistakenly assumed. In this way, traces of poets' lives and special situations are seen in the divans. At the same time, it is an indication that the poets are not disconnected from each other, that they follow each other and are in communication with themselves.

In this article, poems including the criticism of Hayâlî Bey in Yahyâ Bey's Divan were determined and analyzed. Thus, in the Divan of a poet, the aspects of another poet perspectives of which were critised, were tried to be revealed. In addition, in order to make the poets known and introduced, information about the lives and literary personalities of both valuable poets was given.

Keywords: Taşlıcalı Yahyâ Bey, Hayâlî Bey, Divan, Literature, Poetry, Criticism.

Giriş

İnsanların rakiplere karşı kıskançlık ve düşmanlıkları; dostlara karşı da şakalaşma, laf atma gibi farklı davranışları insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar bu tarz duygu ve düşüncelerini çeşitli şekillerde ifade ederler. Şâirler de farklı konularda en güzel ifadelerini şiirle ortaya koydukları gibi sevmedikleri kişilere ya da rakiplerine yönelik eleştirilerini yine şiir sanatıyla söylemişlerdir. Bu anlamda şâirlerin eleştirilerinde özel bir anlam ve zenginlik bulunmaktadır. Klasik Türk edebiyatında şâirlerin bu çerçevede eleştiri mahiyetli birçok şiirleri bulunmaktadır. Zaten bu eleştiri anlayışının önemli bir yer tutmasından dolayı divan edebiyatında hiciv, tariz, tehzil gibi türler ortaya çıkmıştır (Aydın, 2014:213).

Dîvân şâirleri, dîvânlarında makam-mevki sahibi olan kişileri, sevmedikleri kişileri, olumsuz herhangi bir sosyal durumu eleştirdiklerinde hiciv türünde yazmış oldukları şiirlerle dile getirmişlerdir. Ayrıca hem kendi dönemlerinde yaşayan hem de daha önceki dönemlerde yaşayan şâirleri eleştiren şiirler de yazmışlardır. Bu anlamda dîvanlarda şâirlerin birbirlerine yönelik eleştirileri bulunur. Şâirler genelde kendi devrinden önceki şâirleri eleştirirken daha çok eleştiren şâir; kendi edebî kudretini, şâirlik yeteneğini, söz ustalığını ifade etmek için bu eleştiriye yapar. Çünkü eleştirdiği şâirin kendisine cevap verme durumu bulunmamaktadır. Bu şekilde şâir kendi şiirinin ve sanatının üstünlüğünü ortaya koymak istemektedir (Yılmaz, 2018:1661).

Şâirlerin kendi çağdaşlarını eleştirmesinde ise durum biraz farklıdır. Bu tarz eleştiride kişisel rekabet ve kıskançlıklar etkilidir. Çünkü aynı dönemin ve zamanın insanlarıdır. Elbette her şâir kendi şiirlerinin bilinmesini, tanınmasını ve okunmasını ister. Aynı zamanda devlet erkânından beklediği iltifatı, câizeyi, imkânları ister. Bir şâir bu hususlarda kendi döneminde yaşayan diğer şâirlerden daha çok yararlanma imkânına sahip olduğunda eleştiriye maruz kalmıştır. Aslında bu tarz genel durumun dışında bazen de şâirler arasındaki kişisel anlaşmazlıklar da şâirlerin birbirlerini eleştirmelerine sebep olmuştur (Kurnaz, 1987:27).

Bu makale, Taşlıcalı Yahyâ Bey'in çağdaşı olan Hayâlî Bey'i eleştirisinin tespitini ve tahlilini içermektedir. Yahyâ Bey'in eleştirisine baktığımızda çağdaşı olan şâirin devlet erkânı tarafından daha çok değer görmesi, çeşitli iltifatlara mazhar olması, şöhretinin artması gibi hususlardan kaynaklı kıskançlık duygusu etkilidir. Hayâlî Bey sahip olduğu imkânlardan dolayı yaşadığı dönemde başka şâirler tarafından da eleştirilmiştir. Belki kendi çağdaşları tarafından en çok eleştiriye maruz kalan şâir Hayâlî Bey'dir (Kurnaz, 1987:27).

Taşlıcalı Yahyâ Bey ile Hayâlî Bey arasındaki bu tarz eleştirinin örnekleri farklı dönemlerde başka şâirlerde de görülür. Nef'î ile Nev'î-zâde Atâyî, Ganizâde Nâdirî ile Riyâzî, Haşmet ile Tatar Rahmî bunlara örnektir (Kılıç, 2008:42). Çalışmanın ana eksenini oluşturan Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda yer alan Hayâlî Bey eleştirisinin incelenmesinden önce, her iki şâir hayatları ve edebî şahsiyetleri çerçevesinde tanıtılmış, aralarındaki söz konusu eleştirilere sebep olan hususlar ifade edilerek, eleştiri muhtevalı şiirlerin, beyitlerin tespit ve tahlili yapılmıştır. Ayrıca Yahyâ Bey'in eleştirisine karşı Hayâlî Bey'in tepkisinin ne olduğu hususu Hayâlî Bey'in Dîvânı'nda tespit edilen beyitlerle ifade edilmiştir.

1. Hayâlî Bey'in Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

1.1. Hayatı

Hayâlî Bey'in hayatı hakkında en doğru ve ayrıntılı bilgiyi yirmi yıllık arkadaşı Âşık Çelebi vermektedir (Kurnaz, 1987:16). Tezkirede yer alan bilgilere göre Hayâlî Bey'in asıl adı Mehmed, lâkabı Bekâr Memî'dir. Selanik'in kuzeydoğusundaki Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Tezkirede Vardar Yenicesi, "münbit-i şuarâ ve maden-i zurefâ" şeklinde ifade edilerek buranın şâirlerin yetiştiği bir yer olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Hayâlî Bey'in burada yetişen meşhur şâirlerden Hayretî ve Usûlî ile musâhib olduğunu yani onlarla görüştüğünü ve samimiyetlerinin olduğunu Âşık Çelebi, tezkiresinde belirtir (Âşık Çelebi, 2018:651). Şâir, şiirlerinde Hayâlî mahlasını kullanmıştır. Şâir, aynı mahlaslı diğer şâirlerden ayırt edilmesi için tezkirelerde "Hayâlî-i Meşhûr" ve "Hayâlî-i Ma'rûf" olarak anılmıştır (Çelik Vural, 2021:11).

Hayâlî Bey, genç yaşlarda şiir söylemeye başlar. Söylediği şiirlerle kısa zamanda şöhrete ulaşır. Şiirlerinin şöhret bulmasıyla Defterdar İskender Çelebi'nin dikkatini çeker. Daha sonra Sadrazam İbrahim Paşa'ya İskender Çelebi'nin vesilesiyle takdim edilir. Sadrazam'ın çok beğendiği şâir, Padişah Kanunî Sultan Süleyman'ın iltifatını da kazanır. Böylelikle sarayın gözde şâirlerinden birisi olarak Bâkî'den önce "sultanu'ş-şuarâ" olur. Bu durumu ona birçok maddi kazanımlar ve ihsanlar kazandırır. Fakat aynı zamanda başta Yahyâ Bey olmak üzere devrin diğer şâirlerinin kıskançlığına maruz kalır. Ayrıca Hayâlî Bey, gençlik döneminde bir müddet kalenderilerle birlikte olmuştur. Şiirde şöhret olup saray çevresine yaklaşınca kalenderilerden uzaklaşmıştır. Bununla birlikte Hayâlî Bey'in kalenderî yönü çok açık olmasa da hayatı boyunca devam etmiştir (Âşık Çelebi, 2018:653).

Hayâlî Bey'in şöhreti devam ederken iki büyük hâmisî İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın katlinden sonra zor durumda kalmıştır. Hayâlî Bey, hayatının bundan sonraki kısmında birtakım zorluklar çekmiş ve maddi sıkıntı içerisine düşmüştür. Kendisini çekemeyen insanların yapacakları kötülüklerden endişe duyduğu için padişahın İstanbul'dan uzak bir yerde sancak beyliği talep etmiştir (Âşık Çelebi, 2018:654). Şâir "Bey" unvanına sahip olduğu için kendisine sancak beyliği verildiği söylenebilir (Kurnaz, 1987:22). Ancak edebî gelenekte şâirlere, hürmetten dolayı ya da şâirlerin bir müddet devlet görevi yerine getirmesi nedeniyle de "Bey" unvanı verilmektedir. Şâir Hayâlî için de böyle bir durum söz konusu olabilir (Çelik Vural, 2021:18).

Hayâlî Bey'in son yıllarına dair elimizde fazla bilgi yoktur. Gelibolulu Âlî *Künhü'l-Ahbâr*'ın tezkire kısmında Edirne şehrinde vefat ettiğini söyler. Mezarının Edirne'de Salhâne yolunda Haydarhâne hazîresinde olduğunu belirtir (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2017:135). Kaynaklara göre vefat tarihi 1556-57 olarak tahmin edilir (Kurnaz, 1987:23).

2. Edebî Şahsiyeti

Hayâlî Bey'in edebî şahsiyetini anlamak için şâirin yaşadığı dönemin tezkirelerine baktığımızda onun büyük bir şâir olduğu anlaşılmaktadır. Mesela; Âşık Çelebi onu "Rum ilinün suhanârâsı, hevâ-yı istiğnânuñ hümâsı, Kâf-ı âlem-i

itlâkuñ ankâsı, bâ-tekayyüdlük kuyunuñ gedâsı, şeh-levendlik gürühünüñ pâdşâsı meşhûr Hayâlî Beg'dür" şeklinde tarif eder (Âşık Çelebi, 2018:651). Ayrıca çok genç yaşta şiir söyleyip mükemmel gazeller ortaya koyduğunu, tasavvufu şiirde çok iyi işlediğini, âşıkâne tâbirleri çok güzel ifade ettiğini ve şiirdeki bu mükemmelliğinden dolayı Hayâlî Bey'de bir kudsiyet görenler bile olduğunu belirtir (Âşık Çelebi, 2018:654).

Aynı şekilde yine Kınalızâde Hasan Çelebi, Hayâlî Bey'i "*Diyâr-ı Rûm'un sultanü'ş-şuârası*" olarak tarif eder (Kınalızâde Hasan Çelebi, 2017:343). Latifi tezkiresinde gazel söyleyenlerin başında geldiğini, söz sanatlarıyla hayâle önem verdiğini, hakikat ve mecâzî iyi kullandığını belirtir (Latifi, 2018:219). Gelibolulu Âlî "*Rum diyarında şâirâne edâ ilk önce Hayâlî'de görülmüştür*" diyerek zamanın "*melikü'ş-şuârası*" olarak Hayâlî Bey'i nitelendirir (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2017:135). Sehî Bey tezkiresinde Hayâlî Bey'in gazel üstadı olduğunu, özellikle gazelde yeni manalar yaratma hususunda kendine has bir tarzı bulunduğunu, şiirlerine nazire söylemenin imkânsız olduğunu söyler (Sehî Beg, 2017:164).

Hayâlî Bey'in hem kendi dönemindeki şâirleri hem de kendisinden sonraki şâirleri etkilediği tezkirelerden ve şiirlerine yazılan nazirelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı yüzyılda yaşayan ve kendisiyle görüştüğü Fuzûlî'den etkilendiği ve hatta onu da etkilediği söylenir. Çünkü her iki şâir birbirlerine nazire yazmışlardır (Kurnaz, 1987:55). Ali Nihat Tarlan Hayâlî ve Bâkî'yi incelediği bir makalesinde Hayâlî Bey'i Fuzûlî'den sonra XVI. yüzyılın en büyük şâiri olarak kabul eder (Tarlan, 1946:38).

Hayâlî Bey'in ölümünden sonra şöhretinin kısmen azaldığı görülür. Bunun böyle olmasında şâirin etrafında oluşan muhalif tutumlar, bâtinî, kalenderî temâyülü, aleyhinde çıkan çeşitli dedikodular etkili olmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen Hayâlî Bey, hem kendi döneminin hem kendisinden sonraki dîvân edebiyatı geleneğinin en önemli şâirlerinden birisidir (Kurnaz, 1987:57).

2. Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

2.1. Hayatı

Yahyâ Bey'in hayatı hakkında tezkirelere baktığımızda doğum tarihi ve yerini tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak kendisi bizzat *Gencîne-i Râz* isimli mesnevisinde Arnavut asıllı olup doğduğu yerin Arnavutluk'a bağlı Taşlık olduğunu söylemiştir. Yine bir başka mesnevisi olan *Gülşen-i Envâr*'da ailesinin Dukaginbegler'i olduğunu ifade etmiştir (Sağlam, 2016:4). Bu itibarla; Yahyâ Bey ailesinden dolayı Dukaginzâde, geldiği yerden hareketle ise Taşlıcalı diye anılır (Kaya, 2011:156). Arnavut asıllı olduğu Sehî Bey Tezkiresi'nde de belirtilir (Sehî Beg, 2017:181).

Kınalızâde Tezkiresinde devşirme taifesinden olup acemi oğlanlar ocağına alındığı söylenir (2017:930). Şâir hakkında ayrıntılı bilgi Âşık Paşa Tezkiresi'nde bulunur. Âşık Paşa Tezkiresi'nde belirtildiği üzere Arnavutluk'tan devşirilerek İstanbul'a getirilmiş ve acemi oğlanları ocağında eğitilmiştir. Burada ilk olarak yayabaşılığa yükselen, daha sonra sipahi sınıfına ayrılan Yahyâ Bey, öğrenme isteği ve yeteneği ile Yeniçeri Kâtibi Şehâbeddin Bey'in dikkatini çekmiş, bu zâtin

kendisini çırak edinmesiyle yeniçerilere uygulanan bazı zorunluluklardan muaf tutulmuştur (Âşık Çelebi, 2018:286).

Âşık Çelebi'nin belirttiğine göre bir nevi, "*tâlimhâneyi muallimhâne bilmek*" sûretiyle eğitimini her geçen gün ilerletmiş, bu vesile ile zamanının birçok şâir ve nâsiriyle tanışmıştır. Kemâlpaşazâde, Kadri Efendi ve Fenârizâde Muhyiddin Çelebi gibi dönemin önde gelen bilginlerinin meclislerine devam etmiştir (Âşık Çelebi, 2018:286).

Yahyâ Bey, Kemâlpaşazâde'ye sunduğu kasidesini bu büyük bilginin çadırında bizzat okumuş, orada hazır bulunan devlet adamları ile şâirlerin şiirini beğenmelerine karşın dönemin bir diğer ünlü ismi Hayâlî Bey bazı eleştirilerde bulunmuş ve bu durum, iki şâir arasında hayatları boyunca sürecek husumetin başlamasına yol açmıştır (Çavuşoğlu, 1986:343).

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran ve Mısır seferlerine de katılan Yahyâ Bey, Kanunî'ye II. İrakeyn seferi vesilesiyle sunduğu kasidesinde Hayâlî Bey ile kendisini karşılaştırmıştır. Bu şiirinde hem Hayâlî Bey'e ağır hakaretler yönelmiş, hem de sultanın ona olan iltifatından yakınıp Hayâlî Bey'e gösterdiği rağbeti kendisinden esirgediğini ileri sürerek padişaha târizde bulunmuştur (İ.Güven Kaya, 2006:54).

Her geçen gün şiirdeki ünü artan, Defterdâr İskender Çelebi, İbrahim Paşa, Güzelce Kasım Paşa gibi birçok devlet adamına medhiyeler yazan Yahyâ Bey, düğünü vesilesiyle sunduğu bir kasidesiyle, aynı zamanda padişahın damadı olan Rüstem Paşa'nın da gönlünü kazanmıştır. Rüstem Paşa, Yahyâ Bey'e bir sefer esnasında Eyyûb Sultan vakıf idaresini, seferden dönüşte ise sırasıyla Kapluca, Sultan Orhan, Bolayır ve Yıldırım Bayezid vakıflarının idaresini vermiştir. Yahyâ Bey, Şehzâde Mustafa'nın 1553'te katli üzerine yazdığı mersiyesinde, şehzâdenin suçsuzluğu yanında padişahın kandırıldığını ve bunda rolü olduğunu belirterek Rüstem Paşa'yı itham etmesi, paşanın azline sebep olmuştur (İ.Güven Kaya, 2006:54).

Bu durumun meydana gelmesi paşanın şâire olan ilgisini sona erdirmiştir. Rakiplerinin kıskırtmaları üzerine Rüstem Paşa, Yahyâ Bey'i önce vakıfların idarelerinden azlettirmiş, ardından hakkında şikâyet olduğu gerekçesiyle defalarca teftiş ettirmiştir. Şâir, yapılan tüm teftişlerden yüzünün akıyla çıkmakla birlikte vakıf idareleri kendisine geri verilmediği gibi bir zeâmetle İzvornik sancağına sürülmüştür (İ.Güven Kaya, 2006:54).

Gerek Kanunî'den, gerekse diğer devlet büyüklerinden umduğu ilgiyi göremeyişinin de yol açtığı üzüntü ve kırgınlık içinde Rumeli serhaddine giderek akıncı ocağına katılan Yahyâ Bey, bir daha İstanbul'a dönmemiştir. Şâir, son kasidesini Zigetvar Seferi sırasında Kanunî'ye sunmuş ve yaşının seksene ulaştığını belirtmek sûretiyle padişahın çocuklarını kapıya alıp himâye etmesini talep etmiştir. Yahyâ Bey, ömrünün son dönemlerinde Gülşenî Şeyhi Üryânî Mehmed Dede'ye bağlanarak kendisini tamamen tasavvufa vermiş ve hayatının geri kalanını sâkin bir şekilde geçirmiştir. Kaynakların çoğunda belirtildiği üzere, 1582 yılında, yaşı doksanı aşmış bir hâlde iken vefat etmiştir (Çavuşoğlu,

1986:345). Mezarı, günümüzde Sırbistan sınırları içinde kalan İzvornik yakınında Lozniçe'dedir (Bursalı Mehmed Tahir Bey, 1972:434).

2.2. Edebî Şahsiyeti

Yahyâ Bey, divan edebiyatının klasik bir seviyeye ulaştığı XVI. yüzyılın ve genel anlamda dîvân edebiyatının önemli şâirlerinden birisidir. Mürettep bir dîvânı, beş mesneviden mürettep hamsesi olan bir şâirdir. Ayrıca Şehzâde Mustafa Mersiyesi gibi çok cüretkâr bir şiiri yazacak kadar orijinal ve cesur bir karaktere sahiptir. Yahyâ Bey, bu yönleriyle ve başka hususiyetleriyle yaşadığı dönemin tezkirelerinde yer almıştır.

Kınalızâde Tezkiresi'nde şu ifadeyle “*Şu'arâ-yı Rûmun fihâm u kibârından ve bu zemânda olan fusehânun mâbihü'l-iftihârlarındandır*” Yahyâ Bey'i övmektedir (2017:930). İfadeye göre Yahyâ Bey, zamanın Osmanlı şâirlerinin en büyüklerinden ve fesâhat ehlinin kendisiyle övüldüğü bir şâirdir. Yine aynı tezkirede hamse sahibi olduğu ve insana can veren şiiirlerinden dolayı Hz. İsa Peygamber'in unvanı olan “*Mesih*” ile anıldığı söylenir (Kınalızâde Hasan Çelebi, 2017:930). Kühnü'l-ahbâr'da “*El-hak zebân-ı vukû'â meyyâl gazelde ve mesnevîde sâhib-hâl bir şâir-i ehl-i kemâl idi*” (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2017:226) şeklinde ifade edilerek Yahyâ Bey'in gazelde ve mesnevîde üstün bir yeteneğinin bulunduğu söylenir.

Yahyâ Bey hakkında tezkirelerde belirtilen bu tespitlerle beraber kendi kişisel özellikleri, hayatında yaşadığı hususlar onun edebî şahsiyetini anlamada dikkate değer bir durumdur. Asker olması münasebetiyle ömrünün büyük bir çoğunluğunu seferlerde geçiren Yahyâ Bey, iyi bir sipahi olmanın yanı sıra iyi de bir şâirdir. O, “*sâhib-i seyf ü kalem*” yani “*kalem ve kılıç sahibi*” sıfatına layık görülmüştür (Bursalı Mehmed Tahir Bey, 1972:434). Yaşadığı dönemin askerî, siyasî, içtimaî, dinî ve tasavvufî pek çok özelliğini eserlerine yansıtan şâir, devrinin gazel ve mesnevî alanındaki güçlü isimlerinden biri olarak kabul edilmiştir (Sağlam, 2016:13).

İlk dönem gazellerinde âşıkane bir üslubu benimseyen Yahyâ Bey, Gülşenî Şeyhi Üryânî Mehmed Dede'ye intisap ettikten sonra şiirlerinde dinî-tasavvufî yöne ağırlık vermiştir. Dinî görüşlerine eserlerinde sıkça yer veren Yahyâ Bey, geleneğin aksine şiirlerinde zâhîdî meyhaneye değil mescide çağırmış, oranın Hak dîvânı, gönülün hakikat sırrının sarayı olduğunu söylemiştir. Konusu ne olursa olsun sonunda mutlaka ilâhî aşkın anlatıldığı bu şiirlerde Yahyâ Bey, okurlarına Kur'an'ın emirlerine uymayı ve Allah rızası için yaşamayı telkin etmiştir (Çavuşoğlu, 1986:345).

Şâir'in seferlerde, ordugâhta ve sınır boylarında her türden insanla birlikte olması onu, şiirlerini herkesin anlayabileceği sade bir dille yazmaya sevk etmiştir. Şâir'in şiirlerindeki sadeliğin en önemli sebebi bu olmakla beraber, onun topluma faydalı olma, insanları bilgilendirme arzusu da üslubunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Eserlerinde deyim, atasözü ve halk deyişlerine yer veren şâir dilin sadeleşmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Özder, 2020:238).

3. Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda Hayâlî Bey Eleştirisine Yönelik Nazım Şekilleri ve Beyitler

Taşlıcalı Yahyâ Bey ile Hayâlî Bey arasındaki husumete, Yahyâ Bey'in hayatı başlığı altında belirttiğimiz gibi önemli bir meclis ortamında Yahyâ Bey'in şiirine Hayâlî Bey'in yapmış olduğu eleştiri birinci etken olmuştur. Bu olayın haricinde Hayâlî Bey'e devlet erkânı tarafından yapılan iltifatlar, yakınlıklar bu husumeti körüklemiştir. Zaten dîvânda tespit ettiğimiz beyitlerde bu husus görülmektedir. Bu husumet her iki şâirin hayatları boyunca devam etmiştir. Aralarında herhangi bir şekilde yakınlaşma ve barışmanın olmadığı, şâirlerin kendi dönemlerine ait tezkirelerde belirtilmiştir.

Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Hayâlî Bey'e yönelik eleştirilerini tespit ederken dîvânın Mehmed Çavuşoğlu tarafından 1977 tarihli tenkitli neşri esas alınmıştır. Bunun haricinde Esra Bozyiğit tarafından yapılan Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Nesre Çeviri-Sözlük) adlı doktora tezindeki dîvân metni de değerlendirilmiştir. Dîvân'da, Hayâlî Bey'e yönelik eleştiri içeren şiirler bütün bir nazım şeklinde olduğu gibi bazı nazım şekillerinin içerisinde yer alan beyitler de bulunmaktadır. Bu nedenle Hayâlî Bey eleştirisini ihtiva eden şiirler iki kısımda incelenmiştir.

3.1. Nazım Şekilleri

3.1.1. Dîvân'da 118 Numaralı Gazel

*Dünyâya bu Hayâlî gibi lâğa saldılar
Ya'nî ki halka mashara olmağa saldılar*

*Şer ile yüzi kara küfür-gûy ışıkları
Yanlı müsevvede diyü ocağa saldılar*

*Kayd edinür kalender olan tavk-ı laneti
Bâğ-ı cihânda kendülerin bağa saldılar*

*Her bir ışık yüzinde sakalın tıraş ider
Berg-i nihâl-ı dînini toprağa saldılar*

*Yahyâ ser-i Hayâlîde Rûm ili takyesi
Gûyâ ki bir toğandur anı zâğa saldılar (Çavuşoğlu, 1977:356)*

Dîvânda gazeller bölümünde yer alan bu gazel baştan sona Hayâlî Bey eleştirisine yöneliktir. Gazelde Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'i kişisel özelliklerinden kaynaklanan durumlar ve şâirlik yönüyle eleştirmiştir. Yahyâ Bey, gazelin birinci

beytinde Hayâlî'nin dünyada insanlara oyun, eğlence olacak şekilde bir yapısının olduğunu, bu nedenle dünyadaki görevinin de bu mahiyette olacağı söylenmiştir. Gazelin devamında 2. ve 4. beyitlerde “ışıklar” tabiri, Hayâlî Bey'in kalenderî yönü sebebiyledir. Kalenderîler, toplumsal normlara uymadıkları veya şer'î ibadetlere karşı lakayt tavır takınmaları sebebiyle toplum tarafından dışlanmışlardır (Sevimli, 2020:31). Beyitte de Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'i kalenderî yönünden dolayı dinî açıdan küfür sayılabilecek davranışlar içerisinde bulunduğunu söylemektedir. Ayrıca kalenderîler bu davranışları nedeniyle topluma bir faydaları olmadığı için onların hiçbir işe yaramayan müsvedde olarak bu âlemde buldukları belirtilir.

Hayâlî Bey'in kalenderî yönünün eleştirisi gazelin diğer beyitlerinde devam eder. Beyitlerde kalenderîlerin fiziksel görünümüne ait boyunlarına tavrak denilen demir halkalar takmaları, saçlarını sakallarını tıraş etmeleri ile sey-yâh olmaları yönleri Hayâlî Bey için de söylenerek din yolunun istikametinden çıktıkları belirtilmiştir (Sevimli, 2020:31). Son beyitte Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'in takkesi üzerinden eleştirisini devam ettirir. Beyitte takke bir alandaki uzmanlığı ifade etmektedir. Bu uzmanlık alanından kastedilen elbette şiir sanatıdır. Hayâlî Bey bir şâirdir. Ancak beyte göre şiir sanatında mâhir değildir. Bu nedenle şiir sanatındaki uzmanlığı ifade eden başındaki takke onun üzerinde iğreti durmaktadır. Ona yakışmamaktadır. Bu husus, beyitte ikinci mısra da takkenin doğan kuşuna, Hayâlî Bey'in kargaya benzetilmesiyle ifade edilmiştir.

3.1.2. Dîvân'da 428 Numaralı Gazel

*Çok sevdiğüm Hayâlî eğlencesin cihâna
Takyen başunda benzer çemrenmiş istepâne*

*Kuşlarda ey Hayâlî sen bir baba kuşısın
Ardundağı perûdun benzer ağaçkakane*

*Koyun celeplerine döndürme kendüünü
Rûmili takyesiyle ey ebleh-i zemâne*

*Takyen hayâllerile gün toğsa sâyesinden
Turmaz urur yürürsün atuna tâziyâne*

*Yahyâ sözünü esle halkun gülüncü olma
Maymûn gibi başundan at takyeni yabane* (Çavuşoğlu, 1977:543)

Gazelin genelinde Hayâlî Bey'in şahsına yönelik eleştiriler yapılmıştır. Her bir beyitte farklı benzetmeler yapılarak bu eleştiriler ifade edilmiştir. Gazelin birinci beytinde Hayâlî Bey'in başında takkesi ters çevrilmiş bir kuş yuvasına

benzetilerek bu şekilde insanlara eğlence olduğu söylenir. Ters çevrilmiş kuş yuvasından bir fayda gelmez. Aslında dış görünüşü ifade eden bu benzetmenin arkasında iç âlemlerle ilgili bir eleştiri vardır. Takke başa takılır. Şiir de şâirin başındaki aklın ve zekânın bir ürünüdür. İşte Hayâlî Bey'in kendi başından ürettiği şiirler de ters çevrilmiş bir kuş yuvası gibi faydasızdır. Hayâlî Bey, söylediği bu şiirlerle halk arasında gülünç bir vaziyete düşmektedir. Kuş benzetmesiyle devam edilen ikinci beyitte Hayâlî Bey, baba bir kuş olarak düşünülmüş, kafasındaki takkesi püskülünden dolayı ağaçkakana benzetilmiştir. Çünkü ağaçkakan kuşunun başından arkaya doğru uzanan püsküle benzer bir tüy bulunmaktadır. Beyitte Hayâlî Bey'i ilk önce baba kuşa benzetip ardından takkesini ağaçkakana benzetmenin arkasında bir küçümseme ve eleştiri bulunmaktadır. Bir bakıma Hayâlî Bey halk içinde ne kadar büyük görünse de aslında o derecede olmadığı beytin ikinci mısraıyla ifade edilmiştir.

Üçüncü beyitte farklı bir benzetmeyle Hayâlî Bey koyun tüccarına benzetilmiştir. Ayrıca kişisel hakaret boyutunda zamanın akılsızı tabiri kullanılmıştır. “*Rumeli takyesi*” tabiri Osmanlı Devleti döneminde devletin hâkimiyeti altında bulunan Rumeli bölgesinin şiir sanatında gelişip önemli şâirler yetiştirmesi yönüyle ele alınır. Özellikle Hayâlî Bey'in yaşadığı Vardar Yenicesi bölgesi şâirler menbaı, ilim ve kültür merkezi olarak bilinir (Hiclâl Demir, 2014:48). Bölgenin böyle bilinmesine karşılık Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'de yaşadığı yerden kaynaklanan şâirlik yeteneğini görmez. Bu nedenle Hayâlî Bey hakkında koyun tüccarı tabirini kullanır. Koyun tüccarları başkalarının hayvanlarını alıp satarlar. Kendilerine ait bir şey bulunmamaktadır. Yahyâ Bey buradan hareketle Hayâlî Bey'e yaşadığı bölgenin şiir geleneğine dayanıp şiir sanatına yönelmemesini söyler. Böyle davranırsa koyun tüccarlarına benzeyecektir. Hayâlî Bey'e özgün olmayı tavsiye eder.

Dördüncü beyitte, sayesinde gün doğmasıyla Hayâlî Bey'in şâirlik yeteneği kastedilir. Ancak Hayâlî Bey, şahsî yeteneğiyle şiirde güzel hayaller ortaya koysa da durup bakmaya degecek bir mahiyette değildir. Bu nedenle bunlara bakmadan insan atına kırbaç vurarak yoluna devam eder. Yahyâ Bey, son beyitte Hayâlî Bey'e tavsiye mahiyetinde sözünü dinlemesini ve şiir söylememesini ifade eder. Çünkü Hayâlî Bey, bu şiirleriyle halka karşı gülünç bir duruma düşmektedir. Bu nedenle beytin ikinci mısraında geçen “*takye*” kelimesiyle anlatılmak istenen şiir söyleme meylini, maymunun başındaki bir eşyayı sağa sola atması gibi Hayâlî Bey'in de bırakması onun iyiliğine olacaktır. Aslında Yahyâ Bey bu tavsiyesiyle Hayâlî Bey'in şâirlik yönünü küçümsemektedir.

3.1.3. Dîvân'da 2 Numaralı Kıt'a

Şi'r-i Yahyâyı ne bilsün cehele

İncedür ince durur hikmeti var

Kutb-ı aktâb sözini zîrâ

Anladı sol ki salâhiyeti var

*Okıdum şî'r-i Hayâlîyi tamam
Haylî dünyâda bu gün şevketi var*

*Şöhreti eylüğünü virür mi
Gerçi Falcı Arabun şöhreti var (Çavuşoğlu, 1977:597)*

Dîvân'da geçen bu kıt'ada Yahyâ Bey, kendi şâirliğiyle Hayâlî Bey'in şâirliğini kıyaslayarak kendi şâirliğinin üstün olduğunu söyler. Hayâlî Bey'i ise bu yönde eleştirir. Kıt'ada Yahyâ Bey, kendi şiirinin ince hikmetlere sahip olduğunu bu nedenle cahil kimselerin bunu anlayamayacağını belirtir. Devamında yine kendi şiirini evliyanın büyüklerinden olan aktâbların sözüne benzetir. Bu sözleri de ancak manevi açıdan yüksek seviyedeki kişiler anlayabilir. Üçüncü ve dördüncü beyitlerde ise Hayâlî Bey'in şiirlerini okuduğunu ve şöhretli olduğunu söyler. Ancak şöhret tek başına iyi bir şâir olmanın ölçütü değildir. Çünkü falcılık gibi iyi bir iş yapmayıp da şöhret olanlar da vardır.

3.1.4. Dîvân'da 3 Numaralı Kıt'a

*Didi halkun biri nazm-ı Hayâlî
Ola mı nazm-ı Kandîye beraber*

*Didüm Kandî sözünde yok halâvet
Bilür anı cihân halkı mukarrer*

*N'ola andan yig olursa Hayâlî
Ki top yokdansa torlak yeg dimişler (Çavuşoğlu, 1977:597)*

Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'in şiirlerini kendi döneminde yaşayan başka bir şâir olan Kandî'nin şiirlerine denk tutulmaması gerektiğini söyler. Çünkü Kandî'nin şiirlerinde bir tatlılığın, şiir zevkinin olmadığını ve herkes tarafından bu hususun bilindiğini söyler.

Âşık Çelebi Tezkiresi'ne bakıldığında Kandî'nin şiire çok hevesli olduğu ancak şâirlik kudretinin zayıf olduğu, sadece tarih düşürmede bir maharetinin olduğu belirtilir (Âşık Çelebi, 2018:582). Yahyâ Bey, Kandî hakkındaki tespitinden sonra Hayâlî Bey'in ondan iyi olmasının bir kıymetinin olmadığını; ancak hiç yoktan acemi bir şâirliğin bir derece kabul edilebilir olduğunu söyler.

3.1.5. Dîvân'da 4 Numaralı Kıt'a

*Bilürler sahih öldi İbrâhîmi
Leşi derdmendün aceb oldı güm*

Hayâlîye Yahyâ didi gam yime

Işık ölüsün kimse görmez begüm (Çavuşoğlu, 1977:598)

Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'in kalenderî yönünü eleştirdiği bu kıt'ada şiirde ismi geçen İbrâhîmi'den kasıt, Âşık Çelebi Tezkiresi'nde bir kalenderî şeyhi olan Şeyh İbrahim'e bağlı olanlardır. Bunlar, ehl-i sünnet akidesine ters düşecek şekilde bir takım fikirler yayan kalenderî topluluktur (Âşık Çelebi, 2018:142). Hayâlî Bey'in bu tarz kalenderî topluluklara karşı yakınlığı bilinmektedir. Yahyâ Bey, işte bu noktadan hareketle bu kalenderî topluluktan birisinin ölmesi üzerine Hayâlî Bey'i teselli ediyormuş gibi görünüp aslında onun bu yönünü eleştirir. Bu husus kıt'anın son mısraından anlaşılmaktadır. Kalenderî topluluklar toplum tarafından sevilmeyen kişilerdir. Yaşarken toplumda değer görmedikleri gibi öldüklerinde de toplum tarafından kendilerine değer verilmemesini Yahyâ Bey son, derece normal görmektedir.

3.1.6. Dîvân'da 14 Numaralı Kıt'a

Hayâlî sen acayıp karnapâsın

Revâ mı ortadan avret alasın

Sana âlemde evlenmek olur mı

Husûsa kim ışıklardan olasın

Yasağ oldı şehirde çeng ü nâya

Meger şimden girü boynuz çalasın (Çavuşoğlu, 1977:14)

Hayâlî Bey'in kalenderî yönüne farklı bir açıdan eleştiri yapılan bir kıt'adır. Hayâlî Bey'in uzun bir müddet bekâr yaşadığı Âşık Çelebi Tezkiresi'nden anlaşılmaktadır (Âşık Çelebi, 2018:652). Şiirde Hayâlî Bey'in kalenderîlik yönü, evlenmeye yönelmesiyle bir bağ kurularak eleştiri yapılmıştır. Kalenderîler âdetleri gereği evlenmezler ya da uzun süre bekâr yaşarlardı. Çünkü hem anlayışları hem de yaşam tarzları düzgün bir aile hayatını yaşamaya elverişli değildi. Şiirde de belirtildiği gibi kılık-kıyafetleri, dış görünüşleri itibariyle diğer insanlara ürkütücü ve itici gelirdi. Zaten bu yönlerinden dolayı çeşitli dönemlerde mevcut siyasî irade tarafından gezmeleri, dolaşmaları, çeşitli faaliyetleri engellenmiştir (Sevimli, 2020:38). Şiirin son beytinde çaldıkları âletlerin yasaklandığı bu anlamda söylenmiştir. İşte bütün bu hususlarla Yahyâ Bey, Hayâlî'nin evlenmesini, bunu halka ilan etmesini uygun bulmaz. Ayrıca Hayâlî'nin kendi kalenderî yönünü dikkate almayı evlenmeye çıkmasını da Yahyâ Bey, tuhaf bir vurdumduymazlık olarak kıt'ada değerlendirir.

3.2. Beyitler

3.2.1. Dîvân'da 7 Numaralı Kasidenin 38. ve 40. Beyitleri

Bana olaydı Hayâlîye olan hörmeter

Hak bilür sihr-i helâl eyler idüm şî'r-i teri

Ben şecâat kılıcıyam ol ışıklar pulucu

Ben savaş günü çeriyem o hemân cerde cerî (Çavuşoğlu, 1977:44)

Yahyâ Bey, dönemin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu kasidede geçen bu beyitlerde Yahyâ Bey, hem Hayâlî Bey'i eleştirir hem de padişaha durumunu ifade eder. Hayâlî Bey, genç yaşta şiirde şöhreti yakalamış ve çeşitli devlet adamları başta olmak üzere padişahın da iltifatını kazanmış bir şâirdir. Görmüş olduğu bu takdirler neticesinde çeşitli ihsanlara ve hediyelere mazhar olmuştur. Zaten Hayâlî Bey kendisine sunulan bu hediye ve ihsanlardan dolayı yaşadığı dönemde diğer şâirler tarafından kıskanılmış ve hatta aleyhinde olan bir şâir grubu oluşmuştur (Çelik Vural, 2021:15).

Yahyâ Bey de, Hayâlî Bey'i devlet erkânı tarafından kendisine yapılan ihsanlardan dolayı kıskanmıştır. Kasidenin bu beyitlerinde bu husus açıkça görülmektedir. Yahyâ Bey, Hayâlî'ye olan hürmetler, ihsanlar kendisine yapılsaydı şiir sanatında insanları hayrette bırakacak derecede bir hüner gösterebileceğini söyler. Ayrıca kendisini Hayâlî Bey ile kıyaslayarak Hayâlî Bey'in aslında bu ihsanları hak etmediğini belirtir. Çünkü Yahyâ Bey'in asıl mesleği askerliktir. Askerlik görevi nedeniyle önemli savaşlara katıldığı için devlete ve topluma hizmet noktasında Yahyâ Bey, kendisini Hayâlî Bey'den daha üstün görür. Hayâlî Bey'in devlete hizmet etme açısından bir görevi veya mesleği olmaması yönüyle Yahyâ Bey, beyitte Hayâlî Bey'i dilenci olarak nitelendirir.

3.2.2. Dîvân'da 5 Numaralı Terci-i Bendin 4. Tercihânesinin 2. Beyti

İki egri var cihânda bir Hayâlî bir hilâl

Etmegi artar yürür mânend-i ehl-i marifet (Çavuşoğlu, 1977:151)

Burada Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'i hem karakteri hem de sahip olduğu imkânları açısından eleştirir. Yahyâ Bey, varlık âleminde iki eğri olduğunu bunlardan birisi ayın hilâl şekli, diğerini ise Hayâlî olarak ifade eder. Böyle söylemesinde hilâl ve Hayâlî kelimelerinin müştak olması da etkilidir. Elbette hilâlin eğriliği fiziksel bir gerçekliktir. Ancak Hayâlî Bey'e isnat edilen eğrilik ise kişiliğinde dürüst olmayan, yalana meyilli bir karakter yapısını ifade eder. İkinci mısradan hem Hayâlî Bey'in hem de hilâlin marifet ehli gibi ekmeği devamlı artar denilmiştir.

Hilâlin ekmeğinin arttığını söylenmesinde bir benzetme söz konusudur. Ay, yuvarlak bir ekmeğin suretinde düşünülmüş ve ayın hilâlden dolunaya dönüş aşamaları hilâlin ekmeğinin artması olarak değerlendirilmiştir. Hayâlî Bey'in ekmeğinin artması ise kendisinin sürekli iltifatlara, ihsanlara mazhar olması

nedeniyle zenginleşmesidir. Ancak Yahyâ Bey'e göre Hayâlî Bey, marifet ehli gibi gözüксе de aslında öyle olmayıp sahip olduğu nimetleri de hak etmemektedir.

3.2.3. Dîvân'da 13 Numaralı Müfred

Şol Hayâlî Beg ki benzi sarı gözi aladur

Başda yelken takyesi boklukda bitmiş lâledür (Çavuşoğlu, 1977:601)

Kişisel eleştirinin görüldüğü bir beyittir. Hayâlî Bey'in dış görünüşünden başlayıp şâirlik yeteneğinin değerlendirilmesine varıncaya kadar eleştiri ihtiva eder. Ayrıca içinde argo denilecek mahiyette kelime bulunmaktadır. Beyitte Hayâlî Bey'in fiziki görünümündeki olumsuzluklar söylendikten sonra başına taktığı takkeyle ilgili olarak eleştiri yapılmıştır. Osmanlı toplumunda başa bir başlık takmaya çok önem verilmiştir. Takke de başa takılan yaygın bir başlıktır. Farklı renkleri bulunmaktadır (Özlük, 2011:102). Dîvân edebiyatı geleneğinde lale çiçeği şeklinden dolayı başa takılan bazı giyim eşyalarına benzetilir. Bunlardan birisi de takkedir (Bayram, 2007:213).

Beyitte Hayâlî Bey'in takkesi lale çiçeğine benzetilir. Ancak bu takke pis bir ortamda yetişen lale çiçeği gibidir. Kötü bir ortamda yetişen lale çiçeğinin çevresine bir güzellik sunamaması gibi bu takkeden de bir fayda gelmez. Lale çiçeğine benzetilen ve çevresine bir fayda sunamayan takkeden kastedilen Hayâlî Bey'in şâirlik yeteneğidir. Hayâlî Bey'de her ne kadar şâirlik yeteneği bulunsa da kötü bir çevreden etkilendiği için onun şâirlik yeteneğinden güzel ve faydalı hususiyetler beklenilmez. Beyitte işaret edilen bu kötü çevre muhtemelen Hayâlî Bey'in kalendarî çevresidir.

4. Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Eleştirilerine Hayâlî Bey'in Tepkisi

Hayâlî Bey'in, Yahyâ Bey'e yönelik tepkisi hususunda bilgi Âşık Çelebi Tezkiresi'nde yer almaktadır. Tezkire'de belirtildiği üzere Hayâlî Bey'in eleştiri ve mizaha eğilimli yapısı bulunmamaktadır. Tezkire'de Hayâlî Bey'in kimsenin hakkında nazım veya nesir yoluyla kötü söz söyleyecek bir karakteri olmadığı da ifade edilir. Ayrıca Âşık Çelebi, Hayâlî Bey'in, Yahyâ Bey'in eleştirilerine karşı mazlum olduğunu, bu hususun insaf ehli kişiler tarafından bilindiğini ve Yahyâ Bey'in eleştirilerine mecburiyetten karşılık verdiğini söyler. Âşık Çelebi, kavgayı başlatanın Yahyâ Bey olduğunu belirtir (Âşık Çelebi, 2018: 656-657).

Hayâlî Bey'in, Yahyâ Bey tarafından kendisine yapılan eleştirilere tepki olarak söylediği beyitler Hayâlî Bey'in Dîvânı'nda yer almaktadır. Bu hususla ilgili Hayâlî Bey Dîvânı'na bakıldığında kasideler bölümünde on altı numaralı kasidede, kıt'alar bölümünde otuz yedi numaralı kıt'ada, müfredler bölümünde dört, on sekiz ve on yedi numaralı müfredlerde Hayâlî Bey'in nasıl karşılık verdiği görülmektedir (Çelik Vural, 2021:16). Hayâlî Bey'in bu beyitleri doğrudan Yahyâ Bey'e tepki olarak yazdığı Âşık Çelebi Tezkiresi'nde açıkça ifade edilir (Âşık Çelebi, 2018: 658-659). Bu beyitlere bakıldığında edebî tenkit boyutunda olduğu gibi argo ya da sinkaflı sözlerle kişisel kızgınlığın ifadesini de içermektedir. Hayâlî Bey'in tepkisinin anlaşılması için bu beyitlerin tamamı aşağıya alınmıştır.

4.1. Hayâlî Bey Dîvânî'nda 16 Numaralı Kasidedeki Beyitler

*Gel ey hasûd mâlik-i mülk-i kelâm isen
Evsâf-ı husrevân-ı saâdet-cenâb kıl*

Firdevsi-i kelâm olmazsan benüm gibi

Nâr-ı hasedle cānuna yüz bin azâb kıl (Çelik Vural, 2021:98-99)

Beyitlerde Hayâlî Bey, Yahyâ Bey'in kendisini kıskançlık duygusuyla çekemediğini ifade eder. Hatta kıskançlık ateşiyle yanıp kendisine sıkıntı çektirdiğini söyler. Ancak yine de Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'e söz sultanlığında yetişemez.

4.2. Hayâlî Bey Dîvânî'nda 37 Numaralı Kıt'a

*Ehl-i nazmun be şapkalı gidisi
Avretin sikdügüm delü gidisi*

Kaşu rastıklı kahbesiyle hemân

Şehrden şehre sürmelü gidisi (Çelik Vural, 2021:438)

Yahyâ Bey'in Hayâlî Bey'e yönelik "yelken takyesi" ifadesine karşılık, Hayâlî Bey "şapkalı" tabirini Yahyâ Bey için kullanmıştır. Âşık Çelebi, Hayâlî Bey'in şapkalı tabirini yelken takyesi tabirinden daha kötü bir mana ifade ettiği için kullandığını söyler (Âşık Çelebi, 2018:658). Kıt'aya bakıldığında argolu ve sinkaflı ifadeler kullanılmıştır. Kişisel hakaretler söz konusudur.

4.3. Hayâlî Bey Dîvânî'nda 4 Numaralı Müfred

Benem erbâb-ı nazmun devleti ey şapkalı kâfir

Har-ı nâ-dân degülsen devletün niçün depersin sen (Çelik Vural, 2021:439)

Hayâlî Bey, şapkalı tabirini Yahyâ Bey için kullanır. Onu dinden çıkmakla ithâm eder. Ayrıca kendisini şiirle uğraşanların önderi olarak görmektedir. Durum böyleyken Yahyâ Bey'in kendisini eleştirmesini anlamsız bulmaktadır.

4.4. Hayâlî Bey Dîvânî'nda 17 Numaralı Müfred

Geydüñ revâçe başuna buldun revâcunı

İcinme şapkalı sikeyin egri haçunı (Çelik Vural, 2021:441)

Beyitte kişisel hakaret ağır bir şekilde bulunmaktadır. Şapkalı tabirinin haç sembolüyle kullanılmasında şapkanın Osmanlı toplumunda Hristiyan kıyafeti olarak bilinmesinden kaynaklanır.

4.5. Hayâlî Bey Dîvânı'nda 18 Numaralı Müfred

Şapkasını geyicek Yahyâ keşişe benzer

Kuyruğu salınışından kancığı eşe benzer (Çelik Vural, 2021:441)

Beyitte Yahyâ Bey, şapkasını giyince Hristiyan din adamlarından olan keşişe benzetilir. Bu şekilde bir benzetmeyle Hayâlî Bey, Yahyâ Bey'e olan tepkisini belirtir.

Sonuç

XVI. yüzyıl Dîvân edebiyatının klasik bir seviyeye ulaştığı yüzyıldır. Bu yüzyılın önemli şâirlerinden Taşlıcalı Yahyâ Bey ile Hayâlî Bey'in arasında husumet olmuştur. Aralarındaki husumet şiiirlere yansımış ve Yahyâ Bey, Dîvânı'nda Hayâlî Bey'i çeşitli şiiirlerinde eleştirmiştir. Bu eleştiriye tasnif edersek aşağıdaki maddelerle ifade edebiliriz.

a) XVI. yüzyıl tezkirelerinden edindiğimiz bilgilere göre Hayâlî Bey ile Yahyâ Bey arasındaki husumet Hayâlî Bey'in, Yahyâ Bey'in bir şiiirini yüksek seviyeli bir meclis ortamında eleştirmesiyle başlamıştır.

b) Aralarındaki husumetin başlangıç noktası bu hâdise olmakla beraber, yaptığımız incelemelerde rekabet ve kıskançlık gibi duyguların bu husumetin devam etmesinde etkili olduğu anlaşılmıştır.

c) Hayâlî Bey'e devlet erkânı tarafından sunulan ihsanlar ve hediyeler Yahyâ Bey'in Hayâlî Bey'i kıskanmasına sebep olmuştur. Dîvân edebiyatı geleneği içerisinde dönem dönem başka şâirler arasında da rekabet, husumet ve bunlara dayalı olarak şiiir yoluyla eleştiri yapma görülmüştür.

d) Yahyâ Bey Divanı'nda Hayâlî Bey eleştirisi, bir şiiirin tamamını içerdiği gibi çeşitli şiiirler içerisinde geçen beyitlerde de bulunmaktadır. Dîvân metninde tespit ettiğimiz kadarıyla Hayâlî Bey eleştirisine yönelik iki gazel, dört kıt'a, dört beyit bulunmuştur.

e) Dîvân'da Hayâlî Bey eleştirisini ihtiva eden şiiirlere bakıldığında, Hayâlî Bey kalenderî olması yönüyle, şâirlik kudretinin yetersizliğiyle, şöhret olup ancak şöhreti nispetinde şiiirlerinin iyi olmamasıyla, kişisel özellikleriyle, dış görünüşüyle, haksız yere çeşitli ihsanlara sahip olması hususlarıyla eleştirilmiştir. Bu eleştirilerde argoya kaçan kelimelerin kullanıldığı görülmüştür.

f) Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'i eleştirirken aynı zamanda kendini methetmiştir. Özellikle şâirlik kudreti açısından kendisini Hayâlî Bey ile kıyaslayarak ondan üstün olduğunu ifade etmiştir. Devlet erkânı tarafından Hayâlî Bey'e yapılan ihsanların aslında Yahyâ Bey kendisine yapılması gerektiğini belirtmiştir.

g) Hayâlî Bey, Yahyâ Bey'in eleştirilerine karşı kayıtsız kalmamıştır. Hayâlî Bey Dîvânı'nda bu eleştirilere karşı tepkisini ortaya koymuştur. Hayâlî Bey Dîvânı'nda tespit ettiğimiz kadarıyla bir kasidenin içinde geçen beyitlerde, bir kıt'ada, üç tane müfred beyitte Yahyâ Bey'e tepkisini dile getirmiştir.

h) Hayâlî Bey'in tepkisine bakıldığında Hayâlî Bey de şâirlik kudretinin Yahyâ Bey'den üstün olduğunu ve bu anlamda Yahyâ Bey'in kendisini kışkırdığını söylemiştir. Kendisini şiir ülkesinin ve şiirle uğraşanların önderi olarak görmüştür. Bunların haricinde Yahyâ Bey'in kişiliğine yönelik ağır söz denilebilecek ifadeler kullanmıştır. Bu ifadeler değerlendirildiğinde Hayâlî Bey'in, Yahyâ Bey'e karşı kişisel kızgınlık diyebileceğimiz bir tepkide bulunduğu görülmüştür.

ı) Sonuç itibarıyla, iki şâirin arasında yaşanan bu husumet, onların insani yönlerini göstermektedir. Çünkü insanlar arasında rekabet ve kıskançlık gibi duyguların oluşması ve bunun hayata yansması doğaldır. İki şâirin arasında meydana gelen bu husumet şâir olmaları yönüyle şiire yansmıştır.

Kaynakça

- Âşık Çelebi. (2018), *Meşâ'irü 'ş-şu'arâ*, (Hazırlayan: Filiz Kılıç), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aydın, Abdullah. (2014), "Divan Şairleri Arasında Şair ve Şiire Dair Atışmalar", *Turkish Studies*, C 9, S 3, s. 213-237.
- Bayram, Yavuz. (2007), "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler", *Turkish Studies*, C 2, S 4, s. 209-219.
- Beyânî, Mustafa Cârullahzâde. (2017), *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, (Hazırlayan: Aysun Sungurhan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bursalı Mehmed Tahir Bey. (1972), *Osmanlı Müellifleri C.2*, (Hazırlayanlar: A.Fikri Yavuz, İsmail Özmen), Meral Yayınevi, İstanbul.
- Bozyiğit, Esra. (2021), *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Nesre Çeviri-Sözlük)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmed. (1986), "Yahyâ Bey, Dukaginzâde", *İslâm Ansiklopedisi*, C 13, MEB Yayınları, İstanbul.
- Çelik Vural, Büşra. (2021), *Hayâlî Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dil İçi Çeviri)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya.
- Demir, Hiclâl. (2014), "Şairler Menbaı Vardar Yenicesi ve Vardar Yeniceci Üç Şair Hayretî-Usûlî-Hayâlî", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 7, S 1, s. 48-59.
- Devellioğlu, Ferit. (1998), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. (2017), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Hazırlayan: Mustafa İsen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. (2017), *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, (Hazırlayan: Aysun Sungurhan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Kaya, Bayram Ali. (2011), “Taşlıcalı Yahyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C 40, TDV Yayınları, İstanbul.
- Kaya, İ.Güven. (2006), “Yahyâ Bey’in Kasidelerinde Tarihî Gerçekler”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C 28, S 28, s. 53-75.
- Latîfî. (2018), *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, (Hazırlayan: Rıdvan Canım), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Zülküf. (2008), *Türk Divan Şiirinde Sosyal Eleştiri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Kurnaz, Cemal. (1987), *Hayâlî Bey Divanı Tahlili*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara .
- Özder, Deva. (2020), “Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanında Şiir Anlayışı”, *Türük Dergisi*, C 8, S 20, s. 234-280
- Özlük, Işıl Pınar. (2011), “Edirneli Nazmî’nin Türkî-i Basit Divanı’nda Giyim Unsurları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C 1, S 2, s. 97-113.
- Sağlam, Ayşe. (2016), *Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Hamsesi*, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Sehî Beg. (2017), *Heşt-Bihişt*, (Hazırlayanlar: Haluk İpekten, Günay Kut, Mustafa İsen, Hüseyin Ayan, Turgut Karabey), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sevimli, Erdem. (2020), “16.Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Kalenderî Algısı”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C 18, S 35, s. 31-66.
- Tarlan, Ali Nihat. (1946), “Hayâlî Bâkî”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C 1, S 1, s. 26-38.
- Taşlıcalı Yahyâ Bey. (1977), *Divan*, (Hazırlayan: Mehmet Çavuşoğlu), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Kadri Hüsnü. (2018), “Divan Şairlerinin Meydan Okumaları ve Kendi Şiirlerine Nazire İstekleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C 7, S 3, s.1660-1678.